

4. <http://www.sveiby.com.au/IntangAss/denosynl.htm>.
5. **Wayne S. Upton Jr.** Challenges from the New Economy. Business and Financial Reporting, SPECIAL REPORT. Financial Accounting Standards Board. April, 2001. www.fasb.com.
6. **Каплан Роберт С., Нортон Дейвид П.** Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Пер. с англ. — М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2003. — 320 с.
7. **Leliaert Ph., Candries W., Tilmans R.** Identifying and managing IC: a new classification. Journal of Intellectual Capital. 2003. — Vol. 4. — Number 2.
8. **Sanchez P., Chaminade C., Olea M.** Management of intangibles — An attempt to build a theory. Journal of Intellectual Capital. — Vol. 1. — Number 4.
9. **Roos J.** Measuring the future. 1998. <http://www.unisys.com/execmag/1998-03/journal/viewpoints2.htm>.
10. **Stewart T.A.** Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations. New York: Currency Doubleday, 1997.
11. **Багриновский К.А., Бендиков М.А., Фролов И.Э., Хрусталеv Е.Ю.** Наукоемкий сектор экономики России: состояние и особенности развития. — М.: ЦЭМИ РАН, 2001. — 120 с. — С. 83.
12. **Petty R., Guthrie J.** Intellectual Capital Literature Review. Measurement, reporting and management. — Journal of Intellectual Capital. — 2000. — Vol. 1. — Number 2.
13. **Wileman A.** A capital idea. 1999, Management Today, 97. — Цит. по: Caddy, Ian. Intellectual capital: recognizing both assets and liabilities. Journal of Intellectual Capital. — 2000. — Vol. 1. — Number 2.
14. **Caddy I.** Intellectual capital: recognizing both assets and liabilities. Journal of Intellectual Capital. — 2000. Vol. 1. — Number 2.
15. **Edvinsson L.** Some perspectives on intangibles and intellectual capital 2000. Journal of Intellectual Capital. 2000. — Vol. 1. — Number 1.
16. **Брукунг Э.** Интеллектуальный капитал / Пер. с англ. СПб.: Питер. — 2001. — 288 с.
17. **Sanchez P., Chaminad, C., Olea M.** Management of intangibles — An attempt to build a theory. Journal of Intellectual Capital. — 2000. — Vol. 1. — Number 4.
18. **Stuart T.A.** Intellectual Capital: The New Wealth of Organisations. London, 1997.
19. **Petty R., Guthrie J.** Intellectual Capital Literature Review. Measurement, reporting and management. Journal of Intellectual Capital. — 2000. — Vol. 1. — Number 2. P. 155–176.

УДК 330.1

В. Єременко,
доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник
Інституту світової економіки і
міжнародних відносин НАН України

СПЕЦИФІКА ПЕРИФЕРИЗАЦІЙНИХ ПРОБЛЕМ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНИХ ЕКОНОМІК

Статтю присвячено виокремленню й витлумаченню основних стратегій уникнення глобальних периферизаційних тенденцій та подоланню стану периферизованості в сучасній міжнародній системі. На підставі міжнародного й вітчизняного досвіду доводиться, що концептуальними основами цих стратегій мають стати ідеї «змішаної економіки» й

«соціально орієнтованої, державно регульованої ринкової економіки», що передбачає відхід від неоліберальних моделей економічного розвитку. Розроблено авторський «проблемний підхід» дослідження периферизації, котрий оптимально поєднує якісно-структурні та кількісно-індикативні елементи.

Ключові слова: міжнародна економіка, ринкова економіка, соціальна економіка, змішана економіка, периферизація, конкурентоспроможність.

Еременко В. Специфика периферизационных проблем для социально-ориентированных экономик

Статья посвящена трактовке основных стратегий избежания глобальных периферизационных тенденций и преодоления состояния периферизированности в современной системе международных отношений. На основании международного и отечественного опыта доказывается, что концептуальными основаниями этих стратегий должны считать идеи «смешанной экономики» и «социально-ориентированной, государственно регулируемой рыночной экономики», предусматривающей отход от неоліберальных моделей экономического развития. Разработан авторский «проблемный подход» исследования периферизации, максимально объединяющий качественно-структурные и количественно-индикативные элементы.

Ключевые слова: международная экономика, рыночная экономика, социальная экономика, смешанная экономика, периферизация, конкурентоспособность.

Yeremenko V. Specificity of periferisational processes for socially oriented economies

The article deals with definition of the strategies aimed at avoidance and overcoming of global periferizational tendencies. It is proved that conceptions of mixed economy, social oriented economy and state regulated market economy compose the conceptual base of these strategies. The special methodological approach toward problems of periferization is elaborated.

Key words: international economic, market economy, social economy, periferisation, competitiveness, mixed economy.

Дослідження проблем «периферизації» у сучасному світі різко актуалізувалося в умовах подальшої глобалізації та складної світової геополітичної ситуації. Власне кажучи, проблеми «периферизації», глобалізації, конкурентоспроможності (в широкому розумінні) пов'язані нерозривно. Стосовно названих процесів, йдеться про комплекс економічних, політичних, соціальних, культурних, ментальних та інших явищ, які позначаються на подальшому розвитку країни, регіону чи континенту. Багатоманітність проявів «периферизації» дозволяє вести мову про конкретні ознаки «периферизації» чи то економічної, чи політичної, чи то культурної, тобто процеси віддалення від центру і пересування на узбіччя у будь-якій з названих сфер або у їхній сукупності. Загострення «периферизаційних» проблем привертає останнім часом усе зростаючу увагу дослідників, зокрема вітчизняних [1].

Упродовж тривалого часу весь світ поділяли на три світи: країни «розвинутого капіталізму», країни «розвинутого соціалізму» і так званій «третьої світу», тобто країни, які перебували на «периферії» (узбіччі) світового розвитку. Традиційно «периферійними» і провінційними вважалися країни,

слаборозвинені в економічному (а тому відсталі у політичному й культурному) відношенні. Це укорінене уявлення стало змінюватися під час грандіозних зрушень кінця минулого — початку нинішнього століть. Виявилось, що процеси периферизації можуть зачепити не тільки «відсталі», але й середньорозвинені країни і регіони, і навіть країни, які вважалися лідерами світового розвитку.

«Проблемний підхід» у дослідженні «периферизаційних» процесів базується на ретроспективному аналізі того, що було, що є нині і спробі зазірнути хоча б у недалеке майбутнє.

В епоху «аграрної цивілізації» центрами світової економіки вважалися окремі великі міста — Венеція, Генуя, Амстердам. «Індустріальна цивілізація» позначила провідні позиції і домінування таких потужних тогочасних держав, як Іспанія, Португалія, Голландія, а з часом — Велика Британія і Сполучені Штати.

Стрімко нарощувані процеси глобалізації останньої третини минулого століття утворили «ядро» світової економіки із найрозвинутіших країн, які, зосереджуючи 1/5 частину світового населення, у середині 90-х рр. XX ст. споживали 70% енергії, яка вироблялася у світі, $\frac{3}{4}$ усіх металів та 85% деревини. А вже на початку нинішнього, XXI ст., до «ядра» глобальної економіки стали відносити найрозвинутіші країни (насамперед країни «великої вісімки» та Європейського Союзу [ЕС]), на які припадало майже 80% світового ВВП і понад 60% світового експорту товарів і послуг [2].

Характерними рисами соціально-економічного розвитку цих країн була розвинута ринкова економіка, що забезпечувало їм домінуючі позиції у світовій економіці і давало змогу інтенсивно залучати до господарського обороту як власні, так і запозичені ресурси. Водночас у цих країнах спостерігалася найбільша вичерпаність джерел і чинників традиційного індустріального розвитку. У цих країнах відбувалося зміщення центру ваги до сфери послуг, у якій частка зайнятих сягнула майже $\frac{3}{4}$ усієї робочої сили. Отже, в цих країнах позначився поступовий перехід від індустріальної до постматеріальної стадії розвитку, формування «нової економіки», яку деякі дослідники охарактеризували як «економіку знань».

Трансформація «ядра» сучасної світової економіки відбувалась у напрямі поступового формування постеконімічних структур із яскраво вираженою тенденцією до гуманітаризації економічних процесів, із зміщенням центру ваги зі сфери матеріального у сферу духовного багатства.

Названі процеси знайшли відображення у міжнародній статистичній практиці і методології зіставлень країн і регіонів за рівнем сучасного соціально-економічного розвитку.

За досить складними формулами та синтетичними показниками сучасного соціально-економічного і гуманітарного розвитку першість

надають зовсім не суперпотугам. Сучасна методологія класифікації країн за синтетичними показниками (82 позиції) визначає невелику групу «країн-лідерів», групу «країн вісімки» і решту країн, яка об'єднує як постсоціалістичні, так і країни недавнього «третього світу».

Всупереч очікуваній першості «країн вісімки», найбільш «просунутими» визнають не суперпотуги, а «країни-лідери», які за сумарними показниками соціально-економічного і гуманітарного розвитку займають провідні позиції серед решти країн світу. Країни «великої вісімки», за винятком Канади, поступаються названій групі лідерів за якісними характеристиками, а саме — якістю й масштабами інновацій, рівнем комерціалізації науки, рівнем освіченості, рівнем досліджень у сфері високих технологій. Саме ці показники і лежать в основі сучасних теоретичних уявлень щодо чинників переборення «периферизації» для менш розвинутих країн.

Теоретичною основою здолання «периферизації» можна вважати концепцію «сталого розвитку». Інститут прикладного системного аналізу НАН і МОН України пропонує оцінювати рівень сталого розвитку за індексом сталого розвитку (Ісп), який обраховують як суму індексів для трьох вимірів: економічного (Іекв), екологічного (Іев) та соціального (Ісв). Одна з поширених методик обраховує індекс сталого розвитку за формулою: « $I_{sp} = 0,43 I_{ekv} + 0,37 I_{ev} + 0,33 I_{sv}$ », у якій певним чином збалансовано питому вагу економічного, екологічного і соціального вимірів.

За цим синтезованим показником, до кращої десятки країн світу входять Фінляндія, Ісландія, Швеція, Норвегія, Швейцарія, Люксембург, Данія, Канада, Ірландія, Австралія (середні значення синтезованого показника Ісп для цієї десятки дорівнюють 0,744). Вони випереджають середні значення «великої вісімки» (0,651), а також середньозважені показники для постсоціалістичних країн (0,580). Україна у цьому рейтингу посідає не дуже почесне 88-е місце ($I_{sp}=0,508$).

Всупереч очікуванням, країни «великої вісімки», за винятком Канади, не входять до десятки кращих (Канада — 8-е місце, США — 12-е, Німеччина — 16-е, Японія — 21-е, Великобританія — 26-е, Франція — 30-е, Італія — 38-е, Росія — 80-е). З наведеного рейтингу розташування світових економічних суперпотуг видно, що, переважаючи інші країни за абсолютними обсягами ВВП, вони іноді суттєво поступаються іншим країнам світу за якісними показниками (освіта, наука, інновації, екологія, соціальний капітал).

Чітко відстежуваною закономірністю, властивою усім країнам-лідерам сталого розвитку, є домінування у структурі доданої вартості їхніх економік значної частки інтелектуальної (освіта і наука) та високотехнологічної праці. Усі ці країни випереджають інші за показниками суспільств, заснованих на знаннях, за індексами конкурентоспроможності та індексом

екологічного виміру. Вони надзвичайно активні в інноваційній діяльності (спрямовують понад 3% свого ВВП на освіту і науку). При дуже низьких видатках на оборону вони мають найвищі у світі витрати на охорону здоров'я, розвиток засобів масової інформації та комунікації. Наслідком такої бюджетної політики стають вагомі соціальні і політичні здобутки (вони мають у 1,3–1,5 рази нижчі, ніж у країнах «великої вісімки» показники нерівності соціально-економічного розшарування, усім відомий показник — «коефіцієнт Джіні»). Усе це фокусується у високих рейтингах політичної стабільності, низькому рівні корупції, низькій дитячій смертності та порівняно високій середній тривалості життя.

Аналіз проблем «периферійності» підводить до висновку про надзвичайну важливість гармонійного і збалансованого соціально-економічного, технологічного, екологічного і політичного розвитку. Яскравий приклад незбалансованості між економічними потенціями і гармонійним соціально-економічним і політичним розвитком — Росія, одна з країн «великої вісімки». Величезні запаси копалин, зокрема нафти й газу, забезпечують країні близько 25% ВВП і 50% національного експорту, що робить її надзвичайно залежною від кон'юнктури глобальних ринків. Завдяки торгівлі сировинними ресурсами Росія нагромадила у своєму стабілізаційному фонді величезні капітали, які не спрямовуються на адекватний соціальний розвиток. Наслідком цього є перебування Росії на 136-му місці серед 191 країни — членів ООН за індексом нерівномірності розподілу соціальних і матеріальних благ. Цей показник відбиває високу внутрішню напруженість між різними прошарками й соціальними групами суспільства. Україна у наведеному переліку посідає 79-у позицію, що також дає підстави для роздумів українському політикуму.

Наведені індекси, індикатори і показники відбивають численні виміри економічного, соціального та екологічного розвитку (а також численні суто гуманітарні виміри). Україна істотно поступається не тільки «країнам-лідерам» та «великій сімці», але й постсоціалістичним країнам, які бралися для порівняння.

Щорічні публікації міжнародних статистичних організацій, згідно з якими Україна за рейтингом глобальної конкурентоспроможності у 2006 р. займала 78-е місце, з усією гостротою ставлять ряд запитань перед сучасною соціально-економічною думкою, отже, й перед подальшою соціально-економічною політикою країни.

Серед цих запитань є проблеми суто теоретичні, від розв'язання яких залежить і наступна соціально-економічна політика, і практична поведінка головних акторів соціуму.

Розв'язання проблем теоретичних, безперечно, пов'язане з розумінням самої суті «периферизації» та відповіддю на запитання, що становить

конкурентоспроможність як наукова категорія і що покласти в основу порівняння різнорідних соціально-економічних систем.

Якщо виходити з публікацій Всесвітнього економічного форуму з його щорічним «Звітом про глобальну конкурентоспроможність», нам не обминути сформульованих Дж.М.Кейнсом постулатів щодо поділу функцій економічної науки на позитивну і нормативну, а саму «теорію конкуренції» розглядати як один з варіантів нормативної науки.

Нормативні формулювання авторів «Звіту» роблять наголос на тому, як має бути, у той час як позитивна функція наукового аналізу полягає у виявленні того, чи є насправді універсальною теоретична модель конкурентоспроможності, розроблена західною соціально-економічною думкою.

Концептуальну основу сучасних поглядів на конкурентоспроможність становлять розробки такого всесвітньо визнаного авторитета як Майкл Портер. У його фундаментальній праці [3], присвяченій міжнародній конкуренції, систематизовано об'єкт і предмет дослідження, сформульовані завдання теорії конкурентоспроможності. Не занурюючись в глибинні теоретико-методологічні підвалини названої теорії, позначимо розуміння М. Портером «конкуренції в галузях економіки» як об'єкта, «принципи діяльності в умовах конкуренції» як предмет дослідження, а до практичних завдань «теорії конкурентоспроможності» віднесемо «детальний аналіз таких елементів конкуренції, як сегментація ринків, диференціація товарів, технологічні відмінності та ефект масштабу» [4].

Окремий інтерес у дослідженні «периферизаційних» процесів (для відділу теорії міжнародних відносин) становить вивчення цих процесів під кутом зору міжнародних взаємин між країнами «авангарду» і так званою «світовою периферією».

Коли з середини минулого століття почався масовий розвал колишніх колоніальних імперій, провідні західні країни, діючи через міжнародні організації і структури, через численні спецслужби та громадські організації, використовуючи мас-медіа та фінансові важелі, розпочали встановлення нового світопорядку. Наприкінці 60-х — початку 70-х рр. розроблялася, а пізніше була оприлюднена у доповіді Римському клубу «Людство на роздоріжжі» (1974 р.) «теорія багаторівневих систем», відповідно до якої світ був поділений на 10 регіональних підсистем із нерівноважним переливанням наявних національних і регіональних ресурсів та відходів з одних країн до інших. Практика втілення 10-рангового світопорядку була пов'язана з податковою градацією, органічно доповненою правилами міжнародної торгівлі, які розроблялися провідними міжнародними організаціями. Саме тоді були започатковані світові глобалізаційні процеси. Від самого початку глобалізації податкова

градація формувала дискримінаційні взаємини між країнами «авангарду» і «світової периферії».

10-ранговий світопорядок через складну систему перешкод і стимулів формував технологічний профіль і визначав життєвий рівень країн і регіонів задалегідь. Для одних країн і регіонів створювалися пільгові умови, для інших такі, що консервували відсталість. Дискримінаційний характер податкової градації полягав у застосуванні ПДВ — бар'єрів, тобто накладанні ПДВ «на вході» в країну і «на виході» з неї, що означало, практично, подвійне оподаткування.

Країни-організатори 10-ранговості впроваджували у себе так званий «компенсаційний ПДВ» (з технологічно забезпеченим відшкодуванням за 6-ою директивою ЄС), чим набували конкурентних переваг у взаєминах із «периферією». Для країн «периферії», зокрема для України, був передбачений так званий «вульгарний ПДВ», тобто податок без технологічно забезпеченого відшкодування, що і призводило до неминучих втрат у торговельних взаєминах з «авангардними» країнами.

Реформи початку 90-х рр. минулого століття призвели до профіциту ще донедавна дефіцитних бюджетів західних країн і до подальшої периферизації країн, дискримінованих у такий спосіб. Тривалий час лідером у використанні ПДВ та угод щодо уникнення подвійного оподаткування був ЄС, але з часом до цієї практики долучилася й решта західних країн. Англійські країни надали своїм корпораціям можливість сплачувати консолідований податок за мінімального рівня ПДВ. А Сполучені Штати вибороли собі право отримувати пільгові щодо сплати ПДВ товари, не запровадивши всередині країни відповідно пільги щодо експорту податку. Пізніше з цього приводу країни ЄС висунули через СОТ претензії до США і зажадали відповідних санкцій. Явище назвали економічною війною.

Яскравими проявами процесів «периферизації» і пов'язаних з ними проблем стали деіндустріалізація та сировинізація численної групи країн, що прилучалися до глобалізованого світу. Запровадження вульгарного ПДВ (ставки до 28–30% у 1992–1993 рр.) у країнах СНД закономірно призвели до знищення переважної більшості інноваційних та високотехнологічних виробництв, зупинення і перепрофілювання оборонних підприємств і загального спаду виробництва із неминучими соціально-економічними наслідками — масовим безробіттям, виїздом учених і кваліфікованої робочої сили, які нещодавно працювали в галузях високих технологій, за кордон тощо. Усі ці явища охарактеризували як «деіндустріалізацію».

Процеси деіндустріалізації супроводжувалися й подальшою «сировинізацією», тобто заміщенням складних, наукомістких, інноваційних виробництв сировинними із неминучим занепадом обробних

галузей. Ці явища зачепили більшість «периферійних» країн світу, перетворюючи їх на сировинні придатки й ареали збуту готової продукції високорозвинених авангардних країн.

Об'єктивні за своєю природою глобалізаційні процеси супроводжувались складними реформаційними соціально-економічними процесами у більшості країн світу (реформи у постколоніальних країнах набули назву «неоколоніалізм», а в постсоціалістичних країнах — «ринкові реформи», які здебільшого носили псевдоринковий характер). У новому тисячолітті процеси глобалізації, охопивши країни і континенти, почали втрачати однозначність. У деяких донедавна «авангардних» країнах Заходу виявилися ознаки стагнації, в країни Сходу почалися переміщуватися підприємства, адміністрації й капітали, що обернулося підвищенням їх конкурентоспроможності і прибутками.

Чи не найкращим підтвердженням цієї тези є Німеччина, країна «економічного дива», яка ще у 80-ті рр. уповільнила темпи економічного зростання, а з часом почала занепадати. Німеччина стала програвати не тільки своїм традиційним конкурентам (США, Японії), але й сусідам з ЄС (Англії, Франції, Нідерландам, Австрії), а головне — нарощуваним потугам Сходу. Суто з економічної точки зору, для Німеччини, як колишньої суперпотуги, «периферизація» проявилася у втраті конкурентоспроможності, загрози витіснення зі світових ринків і потенційного перетворення на середньорозвинену країну.

Аналізуючи сучасні соціально-економічні погляди з проблематики «периферизація», слід наголосити на їхній складності, неоднозначності і багатогранності. Останнім часом з'явилися надзвичайно цікаві публікації, автори яких, проводячи порівняльний аналіз, зосереджують увагу на певних чинниках і факторах, які призводять чи то до успіху окремих країн і регіонів, чи то до занепаду. Віддаючи належне аргументованості й добротності проведеного аналізу, можна лише закинути надмірну абсолютизацію того чи іншого прояву «периферійності», того або іншого чинника чи фактора, що призводить до успіху (провалу). В останніх номерах провідного журналу «Економіка України» надруковані надзвичайно змістовні статті публіциста, який дав блискучий економічний аналіз, В.Щербака (с.Морозівка Київської обл.), а також двох харківських авторів — проф. І.Піддубного і доц. Л.Піддубної [5]. У ґрунтовній статті В.Щербака доводиться думка, що для реформованих економік, України у тому числі, найперше потрібна податкова модернізація, а у статті харківських співавторів обґрунтовується системно-праксеологічна модель конкурентоспроможності як єдино можливий спосіб подолання відсталості. Віддаючи належне цим публікаціям та іншим ґрунтовним розробкам, дозволимо собі акцентувати увагу лише на проголошеній на початку статті тезі — надзвичайній

неоднозначності і самої суті (розуміння), і різноманітності проявів «периферизації».

Лишаючи осторонь Німеччину з її національними проблемами, нас, як дослідників світових периферизаційних процесів, мають цікавити у першу чергу фактори і чинники, які дозволили одним країнам світової периферії вибратися з традиційної відсталості, а іншим, набагато успішнішим, — пересунутися на узбіччя світового розвитку.

У другій половині минулого століття (1951–2000 рр.) середньодушовий ВВП держав економічного авангарду зріс більш як у 3,5 рази, а решти світу — лише у 2,5 рази, у тому числі країн, що розвиваються (включаючи Китай, Північну Корею, Монголію і Кубу), і постсоціалістичних — у 2,1 рази. І лише 14 зі 100 країн, що розвиваються, за темпами приросту ВВП на людину перевищили середні показники країн економічного авангарду, 62 країни — поступилися авангарду, а у 24 країнах цей ключовий показник ще й зменшився.

Для з'ясування причин успіху (чи невдач) у периферизаційних процесах можна звернутися до порівняльного аналізу двох пар країн, що знаходяться на різних континентах — Бразилія та Мексика у Латинській Америці та Південна Корея і Тайвань в Азійському регіоні.

У середині минулого століття Тайвань і Південна Корея, які спромоглися у другій половині століття обігнати лідерів за темпами приросту ВВП на душу населення, входили у число найменш розвинених країн, займаючи, відповідно, 130- та 145-е місце за цим показником. Але, посунувшись на 100 сходинок уверх, отримали статус промислово розвинених країн.

Бразилія і Мексика, які у перші післявоєнні роки перебували у лідерах серед країн, що розвивалися, зокрема за ступенем розвитку обробної промисловості, із часом опинилися серед названих вище 62 країн, які поступилися позиціями авангарду.

На мій погляд, щоб розібратися в причинах наведених вище «перемішень» у таблиці про ранги, треба спиратися на загальновідомі критерії індустріалізації, особливо для країн, що розвиваються. Не маючи змоги скільки-небудь докладно аналізувати всю сукупність чинників і факторів, які зумовили «авангардні» процеси на противагу «периферизаційним», позначимо тезово лише деякі з них:

1. Для мене, як колишнього дослідника проблем «агроіндустріалізації», незаперечна теза, що модернізація традиційно відсталого аграрної сфери у «традиційних економіках» — це першооснова будь-якої трансформації і ключ для розв'язання численних соціально-економічних проблем у цих країнах. І справа полягає не тільки у зростаючій самозабезпеченості сільськогосподарською продукцією, що надає додаткові кошти для

закупівлі потрібних товарів інвестиційного та проміжного призначення. І навіть не у примноженні загального виробничого потенціалу й зростанні ємності внутрішнього ринку цих країн. Чи не найважливіший наслідок аграрної модернізації — залучення величезного масиву сільського населення до сучасних потреб і форм організації господарчого життя, що поєднуються з системою цінностей ринкової демократії.

2. Дослідники, які займаються проблемами модернізації традиційних економік і подолання периферійної відсталості, вирізняють різні стратегії національного відродження: «внутрішньо орієнтований розвиток» (inward looking) та стратегію, орієнтовану назовні (outward looking). Тайвань і Південна Корея у 60-70-х рр. помітно підтяглися, а в подальшому суттєво перевищили Бразилію і Мексику не в останню чергу завдяки «зовнішньо орієнтованій стратегії» національного розвитку. Але витoki їхнього економічного зростання почалися і були пов'язані з радикальною аграрною реформою, яка покінчила з великим землевласництвом і наділила широкі маси селянства землею (аграрна модернізація у Китаї, маючи національні особливості, переслідувала ті самі цілі).

3. «Вічнозеленою» є проблема ролі держави в процесі подолання відсталості і як пересторога у питаннях відсунення на узбіччя світогосподарчих процесів. На мій погляд, у різнобарвності світових цивілізаційних процесів мали місце як «провали ринку», так і «провали держави». Але вузлові моменти соціально-економічної політики в успішних країнах завжди пророблялися і втілювались у життя у тісній взаємодії держави з приватним капіталом. Окрім цього, національною специфікою Тайваню, Південної Кореї і Сінгапуру (і реальним чинником трансформацій), безперечно, була рідкісна амбіційність тогочасних політичних лідерів у питаннях підтягування своїх країн до технологічних і соціально-економічних стандартів країн економічного авангарду. Все це підкріплювалось високим професіоналізмом і готовністю творчо запозичувати чужий досвід.

4. Як відомо, у Мексиці та Бразилії відбулися глибокі ліберальні реформи, пройшла масштабна приватизація державного сектору економіки з широким дерегулюванням економічних процесів. Але всі ці заходи не прислужилися цим країнам у налагодженні дієвих механізмів сталого розвитку, що дозволяє з упевненістю дивитися у майбутнє. У цьому сенсі більш показовий досвід Китаю та Індії, які за чверть століття вдумливих і неквапливих реформ домоглися модернізації економік зі збільшенням темпів приросту ВВП на душу населення в 4 і 2 рази відповідно (за динамікою цього ключового показника вони висунулися на перше і сьоме місце у світі).

Загальним висновком із наведеного може бути лише одне: численні завдання національного відродження і позбавлення «периферійності»

потребують відходу від «неоліберальної ортодоксії» і звернення до цінностей так званої «змішаної економіки», яку іноді втілюють у більш розширену формулу «соціально орієнтованої, державно регульованої ринкової економіки». Йдеться про економіку, яка реально існує у найліберальніших державах і передбачає активну участь політичної влади у створенні й підтримці умов для розвитку (а за необхідності — і корекції не завжди керованих ринкових стихій). Але це вже предмет додаткового наукового аналізу.

Література

1. *Див.*: Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку. Монографія у 2-х томах; К. : КНЕУ, 2006. — Т.1. — 816 с.; Т.2. — 592 с.
Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку (історія і сучасність). — К. : Знання, 2007 — 607 с.;
Крючкова І.В. Структурні чинники розвитку економіки України. — К. : Наук. думка, 2004. — 317 с.;
Піддубний І., Піддубна Л. Теорія конкурентоспроможності: сучасний стан і предметно-методологічні аспекти розвитку; Економіка України, 2007. — №8. — С.52–60.
2. *World Development Indicators* 2004. — N.Y., 2004. — P.118, 208
3. *Портер М.* Международная конкуренция/ Пер. с англ. — М. : Международные отношения, 1993.
4. *Там само.* — С.12, 38, 47.
5. *Див.* Шербак В. Податкова модернізація реформованих економік. — Економіка України. — 2007. — №8; *Піддубний І., Піддубна Л.* Теорія конкурентоспроможності: сучасний стан і предметно-методологічні аспекти розвитку. — Економіка України. — 2007. — №5.

УДК 339.92

М. Маточенко,
науковий співробітник
Інституту світової економіки
і міжнародних відносин НАН України

ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ПАРАДИГМА В ДОСЛІДЖЕННІ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Статтю присвячено розгляду теоретико-методологічних засад дослідження сучасних міжнародно-економічних відносин. Доводиться перевага цивілізаційної дослідницької парадигми як такої, що найбільш адекватно відображає сучасний стан і структурні перспективи модерних міжнародно-економічних відносин і світового господарства. Здійснено порівняльний аналіз цивілізаційної дослідницької парадигми та альтернативних